

تحلیل فرآیند شهرگرایی در منطقه حاشیه نشین آخمه قیه

اکرم السادات میرنسل

کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

akram.s.mirnasl@gmail.com

چکیده

شهرگرایی به عنوان یک شیوه ی اختصاصی زیست یا زندگی که ویژگی شهر است، به کیفیت متمایز انسانی اشاره می کند که برخلاف شهرنشینی، یک فرآیند رشد شهری نیست، بلکه مرحله نهایی و نتیجه ی شهرنشینی محسوب می گردد. هدف از این تحقیق تحلیل فرآیند شهرگرایی در مناطق حاشیه نشین می باشد که به این منظور محدوده محله "آخمه قیه" شهر تبریز به عنوان یکی از شاخص های وقوع شهرگرایی انتخاب شده است. برای رسیدن به این هدف و اینکه محله مورد نظر در کدام یک از فرآیند شهرگرایی قرار داد، پرسشنامه ای با توجه به معیارهای شهرگرایی تهیه و توسط ساکنین محله مذکور تکمیل شده و یافته های پرسشنامه ها توسط نرم افزار SPSS بررسی شده است. با توجه به نتایج اولویت بندی میزان شهرگرایی افراد محله آخمه قیه نشانگر این است که؛ این محله در زمینه مدیریت و برنامه ریزی زمان موفق تر بوده و بعد از آن در زمینه روابط اجتماعی شخصی و سپس در زمینه امنیت اجتماعی، ولیکن در زمینه روابط اجتماعی غیر شخصی و عوامل اقتصادی در سطح پایین تر از سطح متوسط شهرگرایی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: شهر، شهرنشینی، شهرگرایی، حاشیه نشینی، آخمه قیه.

مقدمه

زندگی شهری و گرایش انسان ها به شهر، بیشتر زاینده ی پیشرفت های تکنولوژیک است. رشد سریع شهرنشینی در ایران از میان تحولاتی که در دهه های اخیر روی داده است پویا برجسته تر و نمایان تری دارد که شکل گیری پدیده حاشیه-نشینی حاصل آن است. با توجه به افزایش تمایل افراد به زندگی در شهرها و عدم جذب بخشی از آنها در نظام اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر، پدیده حاشیه نشینی شکل می گیرد. پس از شکل گیری حاشیه نشینی مسائل متعددی در نظام شهر حادث می شود که از جمله می توان به شهرگرایی اشاره نمود.

مفهوم شهر تابع تعریف یک اجتماع شهری برحسب وحدت جمعیتی آن و تراکم اسکان یافتگی جمعیت در شهر است (جولیوس گولد، ۱۳۸۴). در شکل گیری شهر، فضا و روابط شهری تأثیرگذارند (جولیوس گولد، ۱۳۸۴). در این میان، شهرگرایی عبارتست از فرهنگ و شیوه زیست شهرنشینان که به وضوح از شیوه ی زیست و فرهنگ دیگر مردمان متفاوت است.

شهرنشینی یک پویا یا جریان انتقالی از روستا به شهر است، شهرگرایی به منزله پذیرش مجموعه شرایط و وضعیت های این گونه زندگی است. زیرا تأثیرات ژرف پویا شهرنشینی و نتایج اجتماعی و شخصی زندگی در محیط های

شهری و پیامدهای ناشی از انتقال سیاسی و اجتماعی و اقتصادی یک جامعه باهدف مدرنیزاسیون را ترسیم می‌کند (ادیبی، ۱۳۶۵). در تعریف دیگر، شهرگرایی در مفهوم وسیع آن به همه‌ی ویژگی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی شیوه‌ی زندگی شهری اطلاق می‌شود (شکویی، ۱۳۷۳).

شهرگرایی یا شهرباوری شیوه تفکر و نگاهی است که بر شهر و محیط شهری و جنبه‌های مختلف آن نظر دارد. شهرگرایی تنها به روند جذب شدن افراد گوناگون به مکانهای تجمع و سکونت در شهر اطلاق نمی‌شود؛ این مفهوم همچنین گویای تمرکز نموده‌ها و شیوه‌های خاصی از زندگی است که به موازات رشد شهرها صورت می‌گیرد و سرانجام به تغییراتی در شیوه زندگی شهری اطلاق می‌گردد که در میان مردم آشکار و برجسته هستند. بی‌شک در رابطه با شهرگرایی و روی آوردن انسان‌ها به شهرها، عوامل متعددی دخالت دارد که عبارت‌اند از: سیستم ارتباطات، فردگرایی انسان، سیاست شهری، فرهنگ شهری، مصرف انبوه، مبارزات طبقاتی، انتقال سرزمینی، نوآوری، انقلاب صنعتی، سرمایه‌داری و ... .

تمامی این عوامل سبب تمایل افراد به زندگی در شهرها شده است و روز به روز تعداد افراد ساکن در شهرها افزایش می‌یابد. از آنجا که شهرها امکانات کافی برای جذب این تعداد افراد را ندارد لذا آنها پس زده شده و به حاشیه یا جایی که حداقل امکانات عرضه می‌شود، رانده می‌شوند. بنابراین این افراد نمی‌توانند جذب نظام اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر شوند و از خدمات شهری به خوبی بهره‌مند گردند، این گروه حاشیه‌نشینان هستند. به عبارت دیگر حاشیه‌نشینی، نوعی سکونت در فضای شهری است که در تمامی ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و حقوقی با سایر انواع سکونت موجود در شهر تفاوت‌های اساسی را نشان می‌دهد.

هدف اصلی تحقیق "تحلیل فرآیند شهرگرایی در محلات حاشیه‌نشین و به طور اخص پهنه جنوب غربی شهر تبریز- آخمه‌قیه" می‌باشد که به این منظور شناسایی موقعیت جغرافیایی و هویت مکانی پهنه جنوب غربی تبریز- آخمه‌قیه، شناخت ویژگی‌ها و شاخصه‌های شهرگرایی، شناخت فرآیند شهرگرایی در محلات حاشیه‌نشین، ارزیابی میزان شهرگرایی افراد در پهنه حاشیه‌نشین آخمه‌قیه مورد بررسی قرار گرفته است.

تعاریف و مفاهیم شهرگرایی^۱

شهرگرایی؛ سبک‌های زندگی، ارزش‌ها، و نقطه‌نظراتی که نشانگر خصوصیات مردم ساکن در شهرها می‌باشد را مشخص می‌کند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۳). شهرگرایی به فرهنگ و شیوه‌ی زیست شهرنشینان گفته می‌شود که به وضوح از شیوه‌ی زیست و فرهنگ دیگر مردمان متفاوت است. مهم‌ترین تفاوت آن است که در این فرهنگ قانون و انضباط بر هر چیز مقدم است. این فرهنگ از تبعات انقلاب صنعتی و شیوع فردباوری و شیوه‌های نوین حکومت است. شهرگرایی یا شهرباوری شیوه‌ی تفکر و نگاه‌یست که بر شهر و محیط شهری و جنبه‌های مختلف آن نظر دارد. ورت معتقد است که "شهرگرایی تنها به روند جذب شدن افراد گوناگون به مکان‌های تجمع و سکونت در شهر اطلاق نمی‌شود؛ این مفهوم گویای تمرکز نموده‌ها و شیوه‌های خاصی از زندگی است که به موازات رشد شهرها صورت می‌گیرد و سرانجام به تغییراتی در شیوه‌ی زندگی شهری اطلاق می‌گردد.

حاشیه‌نشینی

از رایج‌ترین واژگان معادل با سکونتگاه‌های فقیرنشین، واژه Slum است که با توجه به فراگیر شدن متون نوشتاری سازمان‌های بین‌المللی به ویژه سازمان‌های وابسته به ملل متحد، کاربرد روزافزونی یافته است. این واژه در ابتدای قرن

^۱ Urbanism

نوزدهم در شهر لندن مصطلح شد و به مفهوم اتاقی با وضعیت نامناسب، و یا بخش‌ها و محله‌های متروک و نازل شهر به کار رفت؛ این اصطلاح در متون نوشتاری و ادبیات قرن نوزدهم غالباً به صورت "Back-Slum" به کار رفته است. در فرهنگ آکسفورد واژه Slum به معنی خیابان، کوچه و یا مجتمع مسکونی در بخش پرآزدحام شهر تعریف شده است که طبقه‌ی اجتماعی پایین و مردم بسیار فقیر در آن اقامت دارند و در این محله شرایط زندگی فقیرانه و فلاکت‌باری در جریان است (هاییتا، ۲۰۰۳).

بررسی دیدگاه نظریه‌پردازان در خصوص حاشیه‌نشینی

با بررسی نظریات نظریه‌پردازان حاشیه‌نشینی مشخص گردید که عدم دسترسی مهاجرین به مشاغل مناسب شهری، همراه با فقر اقتصادی و عدم تخصص آن‌ها موجب می‌شود که آن‌ها مجبور شوند آلودگی‌ها و زاغه‌هایی را که در اغلب موارد، فاقد هرگونه تسهیلات شهری، از قبیل آب و برق و تلفن است، برای زندگی برگزینند. اما نظریه‌پردازان شهرگرایی معتقدند که مفهوم شهرگرایی فرآیند رشد شهری نیست، بلکه نتیجه نهایی شهرنشینی است. به این معنی که شیوه زندگی شهری؛ در تمام جوانب؛ تفاوت اساسی با شیوه زندگی روستایی دارد. ممکن است فرد در شهری زندگی کند که دارای درجه بالایی از شهرنشینی (تمرکز جمعیت) باشد اما شهرگرایی اندکی داشته باشد. خلاصه‌ی نظرات نظریه‌پردازان در جدول شماره ۱ آورده شده است. در کل می‌توان نظریات مطرح در مورد حاشیه‌نشینی و شهرنشینی را بر اساس علل و رویکرد تعریفشان تقسیم‌بندی نمود.

جدول (۱): خلاصه نظریات نظریه‌پردازان

خلاصه نظرات	نظریه‌پرداز	
مهاجرت مردم از مرکز شهر و جایگزینی افراد فقیر به جای آنها.	ارنست بورگس و لوئیس ورت	دیدگاه نظریه‌پردازان در خصوص حاشیه‌نشینی
فقر در شهرهای صنعتی و خانه‌های دور از شهر.	هومر هویت	
راه برون رفت: بهبود شرایط محیطی. بهبود نگهداری خانه‌ها توسط صاحبخانه‌ها. افزایش نظارت دولت.	مکینتاش	
نوسازی‌های شهری موجب افزایش زاغه‌ها. راه برون رفت: رشد اقتصادی. اشتغال کامل. کاهش تبعیض نژادی در انتخاب کارکنان.	کلود گرون	
مهاجرت. گسترش شهرها.	کلینارد	

<p>به تقسیم‌بندی گروه‌های انسانی بر مبنای روابط انسانی معتقد است. شهرنشینان، جز عده معدودی که با آنها رابطه دارند را نمی‌شناسند. برعکس اجتماع روستایی که تمام افراد یکدیگر را می‌شناسند. روابط افراد غیرشخصی است. شهروندان احساس هیچ گونه اشتراک و علایقی نسبت به هم ندارند. عدم وابستگی شدید به منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنند. بدلیل عدم آگاهی از پیشینه یکدیگر، بصورت غریبه برخورد می‌کنند.</p>	<p>فردیناند تونیس</p>	<p>دیدگاه نظریه پردازان در خصوص شهرگرایی</p>
<p>تکیه بر اقتصاد پولی، انسان و جهان را کمیت‌گرا می‌سازد، آدمیان وقت‌شناس و حسابگر می‌شوند. در شهرها تقسیم کار اقتصادی و اجتماعی براساس تخصص‌ها به حد اعلا می‌رسد.</p>	<p>جرج زیمل</p>	
<p>رقابت و تضاد با همسازی و ماندگردی به مثابه مهم‌ترین فرایندهای اجتماعی در شهر جریان می‌یابد.</p>	<p>رابرت ازرا پارک</p>	
<p>همه شهرها دارای سه نوع ویژگی مشترک است: اندازه، تراکم و ناهمگنی. افراد جامعه شهری در آن واحد، در گروه‌ها و سازمان‌های داوطلبانه و اجباری متعددی عضویت دارند که از این طریق، امکان برنامه‌ریزی دقیق برای انجام فعالیت‌های شغلی آموزشی، تفریحی و... عملی می‌شود. جمعیت زیاد و متراکم شهر سبب جداسازی گروه‌های اجتماعی براساس ویژگی‌هایی نظیر قومیت، رنگ پوست، منزلت اجتماعی و طبقاتی می‌شود. افراد به لحاظ مکانی به هم نزدیک‌ترند، اما به لحاظ فاصله‌ی اجتماعی از هم دورند. تماس‌های شهریان با یکدیگر حتی اگر چهره به چهره هم باشد، اما سطحی، زودگذر، جزئی، غیرعاطفی، حسابگرانه و عقل‌گرایانه است.</p>	<p>لویی ورت</p>	

مواد و روش‌ها

در این تحقیق برای شناخت وضع موجود محله آخمه‌قیه، از اطلاعات اسنادی (کتاب، نقشه‌ها، گزارش‌ها) بهره‌گیری شده و سپس برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی اهداف تحقیق از اطلاعات میدانی استفاده شده است که حاصل پرسشنامه می‌باشد، در تدوین پرسشنامه برای هر کدام از شاخص‌های مربوطه یک یا دو سؤال طرح شده است. جامعه آماری این تحقیق را ساکنان محله آخمه‌قیه تشکیل می‌دهند. داده‌های حاصله با آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف، آزمون t تک‌نمونه‌ای و آزمون فریدمن توسط نرم‌افزار SPSS ارزیابی گردیده است. بر اساس مطالعات انجام یافته، فرایند شکل‌گیری و رشد پدیده شهرگرایی به صورت زیر می‌باشد:

برای شکل‌گیری پدیده شهرگرایی ابتدا بایستی اسکان در شهر صورت گیرد و تمامی امکانات و تسهیلات شهری برای افراد مهیا باشد.

در مرحله بعد، عامل اقتصادی نقش مهمی را ایفا می‌کند. طبق نظرات اندیشمندان، اقتصاد پایدار شهری، امنیت شغلی و درآمد بالا از عوامل مهم در جوامع شهری است. بنابراین باید بررسی گردد که جایگاه عامل اقتصاد در محله آخمه‌قیه به چه شکل است.

مرحله بعدی برای تکمیل فرایند شهرگرایی، که به موازات مرحله قبلی (اقتصادی)، می‌تواند شکل گیرد، عامل ارتباطات اجتماعی است. طبق نظرات اندیشمندان، در جوامع شهری روابط انسانی متفاوت از جوامع روستایی است و روابط غیرشخصی در شهرها حاکم هست. به تبع آن افراد هیچ‌گونه علایقی نسبت به هم و نسبت به محل زندگی ندارند.

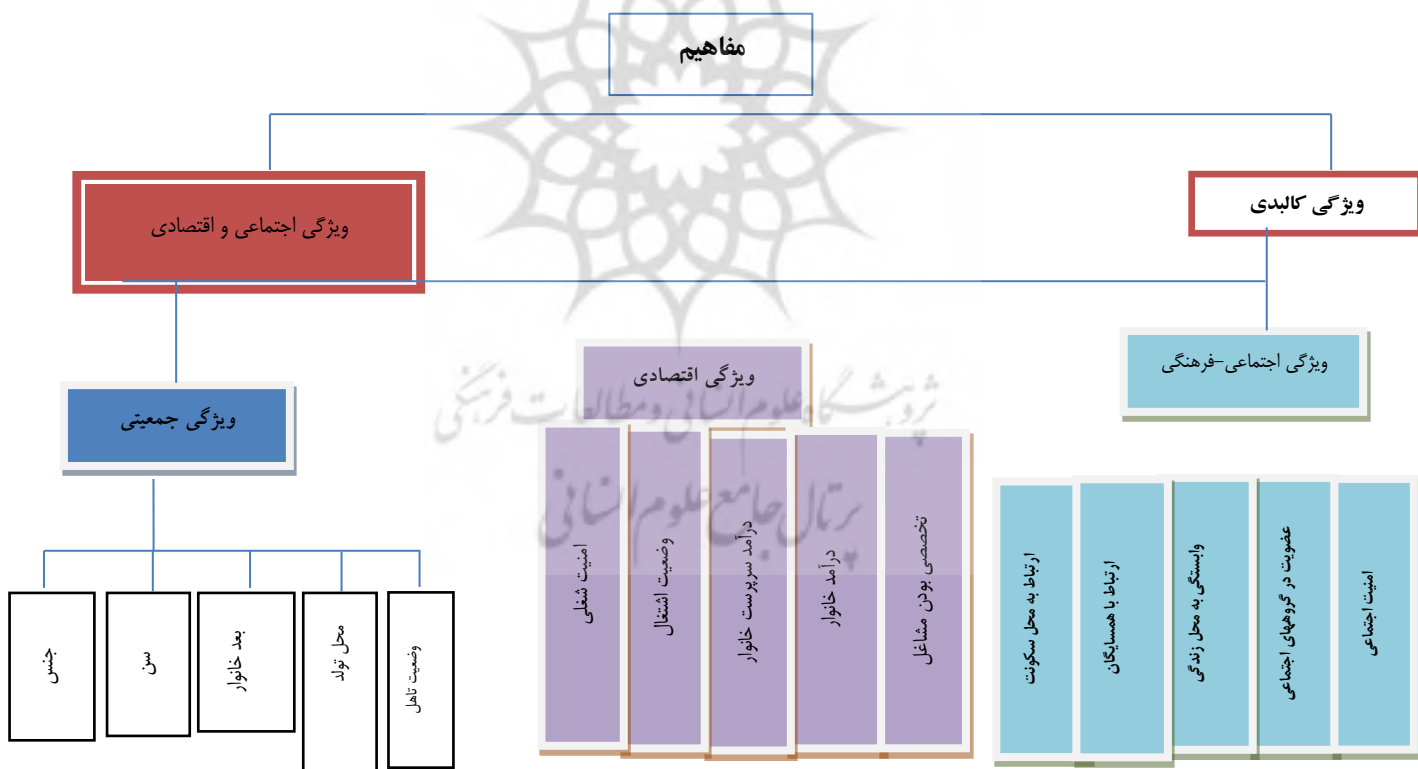
همچنین افراد در گروه‌ها و سازمان‌های داوطلبانه و اجباری متعددی عضویت دارند که روابط غیرشخصی را توسعه می‌دهد.

فرایند رشد پدیده شهرگرایی در دیگرام زیر آورده شده است.

شکل (۱): فرآیند رشد پدیده شهرگرایی (منبع: مطالعات مبانی نظری تحقیق، ۱۳۹۲)

شکل (۲): مدل مفهومی تحقیق پایان‌نامه

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

آزمون نرمال بودن داده

چولگی و کشیدگی

چولگی معیاری از تقارن یا عدم تقارن تابع توزیع می‌باشد. برای یک توزیع کاملاً متقارن چولگی صفر و برای یک توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر بالاتر چولگی مثبت و برای توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر کوچکتر مقدار چولگی منفی است. کشیدگی نشان دهنده ارتفاع یک توزیع است. به عبارت دیگر کشیدگی معیاری از بلندی منحنی در نقطه ماکزیمم است و مقدار کشیدگی برای توزیع نرمال برابر ۳ می‌باشد. کشیدگی مثبت یعنی قله توزیع مورد نظر از توزیع نرمال بالاتر و کشیدگی منفی نشانه پایین تر بودن قله از توزیع نرمال است. در حالت کلی چنانچه چولگی و کشیدگی در بازه (۲، -۲) نباشند داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند.

در احتمال و آمار، انحراف معیار نوعی سنجش پراکندگی برای یک توزیع احتمال یا متغیر تصادفی بوده، و نماینده پخششدگی مقادیر آن حول مقدار میانگین است. انحراف معیار را معمولاً با σ (حرف کوچک سیگما) نشان می‌دهند. انحراف معیار برابر با ریشه‌ی دوم واریانس تعریف می‌شود و از رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}$$

در این رابطه $\bar{x}$ میانگین داده‌هاست که خود از رابطه زیر حساب می‌شود:

$$\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_N}{N}$$

آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

پس از بررسی عادی یا نرمال بودن کشیدگی و یا چولگی توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده می‌شود تا از نرمال بودن داده‌ها اطمینان حاصل گردد. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها ما فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است را در سطح خطای ۵٪ تست می‌کنیم. بنابراین اگر آماره آزمون بزرگتر مساوی ۰.۰۵ بدست آید، در این صورت دلیلی برای رد فرض صفر مبتنی بر اینکه داده نرمال است، وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود. برای آزمون نرمالیته فرض‌های آماری به صورت زیر تنظیم می‌شود: (منصورفر، ۱۳۸۶).

H_0 = توزیع داده‌های مربوط به هر یک از متغیرها نرمال است.

H_1 = توزیع داده‌های مربوط به هر یک از متغیرها نرمال نیست.

آزمون مقایسه میانگین تک‌نمونه‌ای

هرگاه هدف، مقایسه میانگین یک متغیر یا نمونه با یک مقدار ثابت باشد، میتوان از آزمون t استیودنت استفاده کرد. در این آزمون، نرمال بودن توزیع جامعه مورد بررسی از ضروریات امر است، در این آزمون فرض صفر و فرض مقابل آن به صورت زیر بیان می‌شود:

$$\begin{cases} H_0 : \mu = \mu_0 \\ H_1 : \mu \neq \mu_0 \end{cases}$$

که براساس آن آماره آزمون به صورت رابطه زیر تعریف می‌گردد:

$$t = \frac{\bar{x} - \mu_0}{s / \sqrt{n}}$$

در آماره مذکور $\bar{X}$ و S به ترتیب میانگین و انحراف معیار نمونه و μ و n به ترتیب مقدار مورد آزمون و تعداد نمونه است که اگر مقدار t در ناحیه H قرار بگیرد فرض صفر رد خواهد شد (منصورفر، ۱۳۸۶).

آزمون فریدمن

آزمون فریدمن یکی از آزمون‌های آماری است که برای مقایسه چند گروه کاربرد دارد و از نظر میانگین رتبه‌های گروه‌ها را معلوم می‌کند. مقیاس در این آزمون باید حداقل رتبه‌ای باشد. مراحل استفاده از این آزمون به صورت زیر می‌باشد:
اگر K را تعداد آزمودنی‌ها، n را تعداد نمونه و R_j را مجموع رتبه در هر آزمون بدانیم آماره آزمون عبارت است از:

$$\chi^2 = \frac{12}{n(k)(k+1)} \sum_{j=1}^k (R_j)^2 - 3n(k+1)$$

اکنون به دو شیوه میتوان به ارزیابی χ^2 به دست آمده پرداخت:

استفاده از جدول احتمال قطعی فریدمنی استفاده از توزیع آماری χ^2 در روش اول که معمولاً برای نمونه‌های کوچک انتخاب می‌شود، با استفاده از جدولی که به همین منظور تهیه شده است به ارزیابی χ^2 پرداخته می‌شود. در روش دوم که استفاده از آن آسانتر است، از توزیع آماری χ^2 استفاده می‌شود. در این روش مقدار آماره χ^2 به ازای $df=k-1$ و مقدار α = به دست می‌آید. همچنین برای آزمون برابری بیش از دو میانگین میتوان از ابزار آماری تحلیل واریانس استفاده نمود. به عبارت دیگر هرگاه هدف مقایسه برابری میانگین چندین گروه باشد، میتوان از این روش استفاده کرد. با استفاده از این آزمون آماری می‌توان مهم‌ترین عامل را در فرضیات تدوین شده مشخص نمود (منصورفر، ۱۳۸۶).

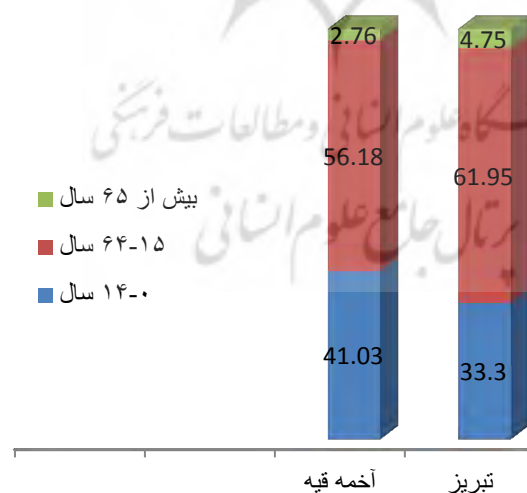
معرفی محدوده تحقیق (آخمه‌قیه)

روستاهای آخمه‌قیه و رواسان در جنوب غربی شهر تبریز و روبروی کارخانجات تراکتورسازی، پالایشگاه و ... قرار دارد. این روستاها که زمانی یکی از بهترین روستاهای تبریز محسوب می‌شدند و در برخی موارد از معروفیت خاصی برخوردار بودند، اینک با ساخت و سازهای بدون ضابطه و غیررسمی مواجه است. اطلاعات حاصل از آمار حوزه-بلوک‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ جمعیت گونه حاشیه نشین آخمه‌قیه را ۲۳۲۲۲ نفر نشان می‌دهد. این در حالی است که آمار حاصل از نمونه جمعیتی سرشماری عمومی صنعت و معدن سال ۱۳۹۰، جمعیت این گونه را حدود ۳۳۲۰۰ نفر نشان می‌دهد.

در سال ۱۳۸۵ گونه اسکان رسمی جنوب غرب تبریز ۲۳۲۲۲ نفر بود، از این تعداد ۱۱۸۹۳ نفر مرد و ۱۱۳۲۹ نفر زن بودند، بدین ترتیب نسبت جنسی در گونه آخمه‌قیه ۱۰۴/۹۸ است، نسبت جنسی در کل شهر تبریز معادل ۱۰۴/۹۳ بود. مقایسه نسبت جنسی گونه اسکان غیررسمی جنوب غرب تبریز با کل شهر نشان از تعادل نسبی جمعیت گونه را نشان می‌دهد. بررسی ترکیب سنی جمعیت گونه اسکان غیررسمی آخمه‌قیه و مقایسه آن با شهر تبریز نشان می‌دهد جمعیت گونه حاشیه‌نشین آخمه‌قیه بسیار جوان‌تر از شهر تبریز است. به طوری که در این گونه ۴۱/۰۳ درصد جمعیت در سن کمتر از ۱۵ سال، ۵۶/۱۸ درصد در گروه سنی ۱۵-۶۴ سال و ۲/۷۹ درصد در بالای ۶۵ سال قرار دارند. این در حالی است که در شهر تبریز ۳۳/۳ درصد جمعیت کمتر از ۱۵ سال، ۶۱/۹۵ درصد ۱۵-۶۴ سال و ۴/۷۵ درصد بیش از ۶۵ سال دارند نمودار شماره ۱ ترکیب گروه‌های عمده سنی گونه اسکان غیررسمی آخمه‌قیه را در مقایسه با شهر تبریز نشان می‌دهد (مرکز آمار ایران).

نمودار (۱): ترکیب سنی جمعیت اسکان غیررسمی آخمه‌قیه و مقایسه آن با شهر تبریز

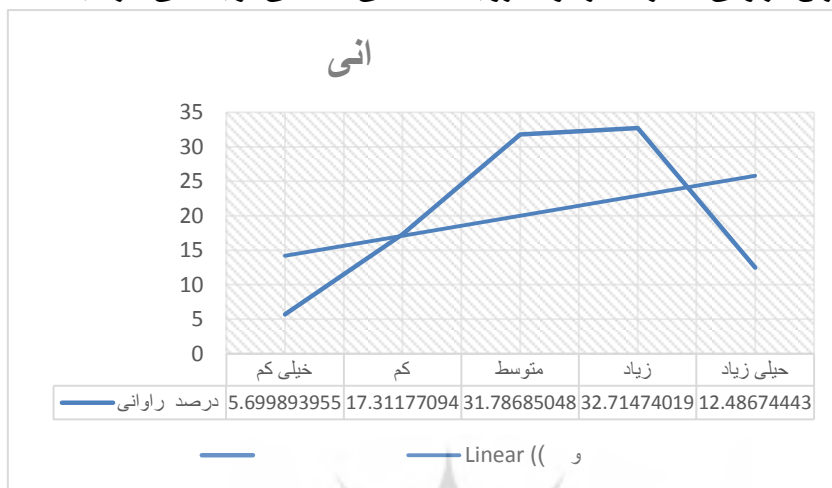

آمارهای توصیفی تحقیق در مورد معیارها
روابط اجتماعی شخصی

این مولفه در برگیرنده‌ی مواردی همچون میزان وابستگی افراد به یکدیگر، همسایگان، دوست و آشنا، محل سکونت قبلی، وابستگی به محل سکونت کنونی می‌باشد. این موارد در قالب سوالات ۱۰ گانه در پرسشنامه مطرح شده است. بر اساس میانگین فراوانی این سوالات، مولفه روابط اجتماعی شخصی به صورت زیر ارزیابی شده است:

نمودار (۲): توزیع فراوانی امتیازات در مولفه روابط اجتماعی شخصی (وابستگی افراد به یکدیگر)

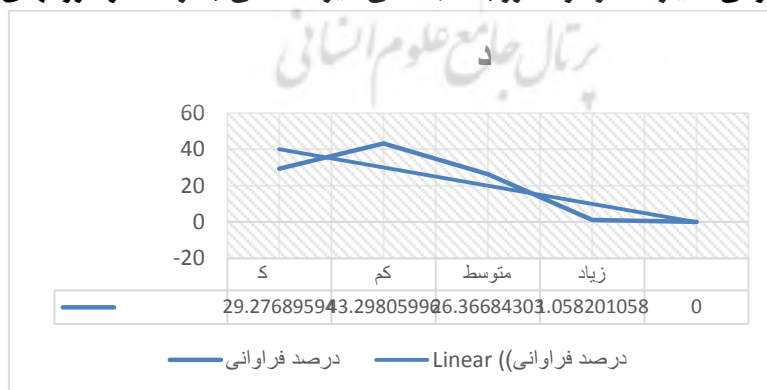

همانطور که نمودار (۲) نشان می‌دهد که امتیاز کسب شده برای روابط اجتماعی شخصی در محله آخمه‌قیه، ۴۴ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد و ۳۱ درصد در حد متوسط و فقط ۲۲ درصد در حد کم و خیلی کم است. بنابراین امتیاز روابط اجتماعی شخصی در محله آخمه‌قیه بالاست.

روابط اجتماعی غیر شخصی

این مولفه در برگیرنده‌ی مواردی همچون میزان شرکت افراد در گروه‌های غیردولتی، داوطلبانه، شرکت در کلاس‌های آموزش، ورزشی و ... می‌باشد. این موارد در قالب چندین سوال در پرسشنامه مطرح شده است. بر اساس میانگین فراوانی این سوالات، مولفه روابط اجتماعی غیر شخصی به صورت زیر ارزیابی شده است:

نمودار (۳): توزیع فراوانی امتیازات در مولفه روابط اجتماعی غیر شخصی (شرکت در گروه‌های اجتماعی)

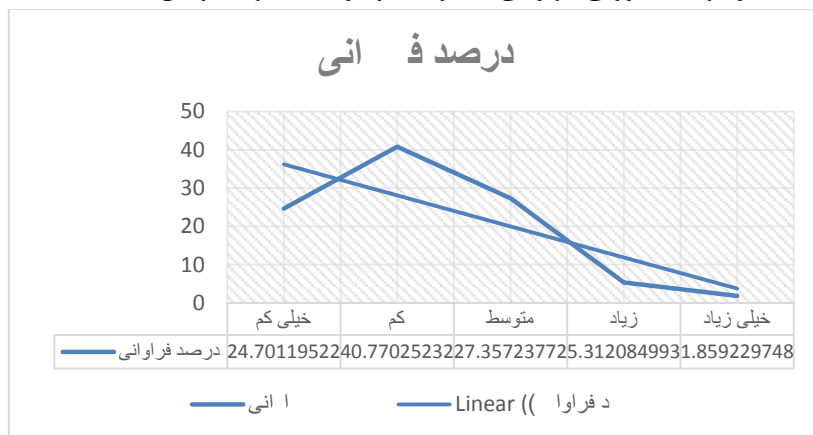

همانطور که نمودار (۳) نشان می‌دهد که امتیاز کسب شده برای روابط اجتماعی غیر شخصی در محله آخمه‌قیه، ۷۲ درصد در حد کم و خیلی کم و ۲۶ درصد در حد متوسط و فقط ۱ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد است. بنابراین امتیاز روابط اجتماعی شخصی در محله آخمه‌قیه پایین است.

مدیریت زمان

این مولفه دربرگیرنده‌ی مواردی برنامه‌ریزی روزانه، کمبود وقت و... می‌باشد. این موارد در قالب چندین سوال در پرسشنامه مطرح شده است. بر اساس میانگین فراوانی این سوالات، مولفه مدیریت زمان به صورت زیر ارزیابی شده است:

نمودار (۴): توزیع فراوانی امتیازات در مولفه مدیریت زمان

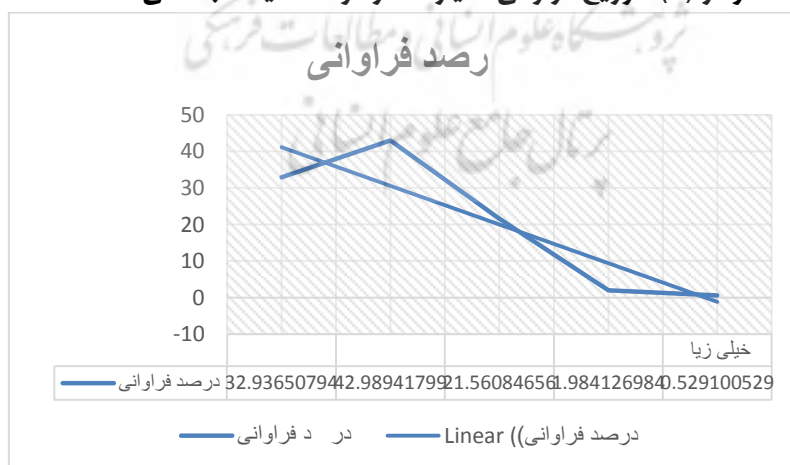

همانطور که نمودار (۴) نشان می‌دهد که امتیاز کسب شده برای مدیریت زمان در محله آخمه‌قیه، ۶۴ درصد در حد کم و خیلی کم و ۲۷ درصد در حد متوسط و فقط ۸ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد است. بنابراین امتیاز روابط اجتماعی شخصی در محله آخمه‌قیه پائین است.

امنیت اجتماعی

این مولفه دربرگیرنده‌ی مواردی همچون نظارت بخش‌های دولتی در محله، میزان جرم و جنایت در محله و ... می‌باشد. این موارد در قالب چندین سوال در پرسشنامه مطرح شده است. بر اساس میانگین فراوانی این سوالات، امنیت اجتماعی به صورت زیر ارزیابی شده است:

نمودار (۵): توزیع فراوانی امتیازات در مولفه امنیت اجتماعی

همانطور که نمودار (۵) نشان می‌دهد که امتیاز کسب شده برای امنیت اجتماعی در محله آخمه‌قیه، ۷۴ درصد در حد کم و خیلی کم و ۲۱ درصد در حد متوسط و فقط ۲/۵ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد است. بنابراین امتیاز امنیت اجتماعی در محله آخمه‌قیه پائین است.

تحلیل یافته ها

بررسی انحراف معیار، چولگی و کشیدگی

برای تمام مولفه ها، میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی، مینیمم و ماکزیمم محاسبه شده است. میانگین سنی نمونه برابر ۳۶/۳۸ سال است. میانگین روابط اجتماعی شخصی برابر ۳/۲۹، میانگین روابط اجتماعی غیرشخصی برابر ۱/۹۹، میانگین مدیریت زمان برابر ۲/۱۹ و میانگین امنیت اجتماعی برابر ۱/۹۴ است. همچنین انحراف معیار در مولفه روابط اجتماعی شخصی ۰/۳، روابط اجتماعی غیرشخصی ۰/۴، در مدیریت زمان ۰/۶ و در امنیت اجتماعی ۰/۵ می باشد. همچنین میزان چولگی و کشیدگی در تمامی مولفه ها مابین (۲+ و ۲-) می باشد، که این موضوع نرمال بودن اطلاعات را نشانگر می سازد. اطلاعات تفصیلی در جدول (۲) آورده شده است.

جدول (۲): جدول آماره های توصیفی مولفه ها

تعداد	میانگین	چولگی	انحراف عیار	کشیدگی	
۳۷۸	۳۶/۳۸	۰/۳۰۹	۱۲/۰۶۷	-۰/۶۱۲	سن
۳۷۸	۳/۲۹۰۷	-۰/۰۹۷	۰/۳۳۴۱۶	۰/۲۵۷	روابط اجتماعی شخصی
۳۷۸	۱/۹۹۲۱	۰/۱۷۶	۰/۴۳۳۲۲	۰/۱۰۵	روابط اجتماعی غیرشخصی
۳۷۸	۲/۱۹۱۸	۰/۵۵۷	۰/۶۷۵۱۵	۰/۶۱۳	مدیریت زمان
۳۷۸	۱/۹۴۱۸	۰/۳۱۰	۰/۵۹۷۷۸	۰/۲۹۵	امنیت اجتماعی

بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها

برای بررسی دقیق نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف^۱ استفاده شده است. فرض صفر در این آزمون نرمال بودن توزیع متغیر است. در صورت انجام این آزمون با نرم افزار Spss، اگر سطح معنی داری آزمون بزرگتر از ۰/۰۵ باشد فرض صفر تایید شده و نتیجه می گیریم که توزیع متغیر مورد نظر نرمال می باشد. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف در جدول (۳) آورده شده است.

جدول (۳): نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع نمرات

تعداد	آماره Z کولموگروف - اسمیرنوف	سطح معنی داری	
۳۷۸	۱/۳۱۱	۰/۰۹۴	روابط اجتماعی شخصی
۳۷۸	۱/۲۱۳	۰/۱۱۱	روابط اجتماعی غیرشخصی
۳۷۸	۱/۳۵۷	۰/۰۸۱	مدیریت زمان
۳۷۸	۱/۲۶۷	۰/۰۶۲	امنیت اجتماعی

باتوجه به نتایج جدول فوق چون مقدار سطح معنی داری برای تمامی مولفه ها بزرگتر از مقدار خطا ۰/۰۵ است، بنابراین توزیع فراوانی در تمامی مولفه ها نرمال می باشد.

نتیجه گیری

با توجه به نتایج یافته ها؛ میانگین متغیر روابط اجتماعی شخصی برابر با ۳/۲۹ نشان می دهد که میزان روابط اجتماعی شخصی بطور معنی داری بیشتر از حد متوسط می باشد. ساکنان این محله دارای پیوندهای اجتماعی قوی با اعضای

^۱ Kolmogorov-Smirnov

خانواده، همسایگان، و دوستان و آشنایان دارند. همچنین نتایج آزمون نشان می‌دهد که میزان روابط اجتماعی غیرشخصی و امنیت اجتماعی و مدیریت زمان در این محله پائین‌تر از سطح متوسط است. بنابراین ساکنان این محله با فرهنگ و بینش خاص شهرگرایی در سطح پائینی معطوف گشته‌اند.

نتایج نشان می‌دهد که مرحله اول از فرایند شهرگرایی مبنی بر اسکان در محدوده شهری انجام پذیرفته است. مرحله دوم مبنی بر برخورداری از امکانات و تسهیلات شهری به میزان ناچیزی به وقوع پیوسته است. بر اساس مطالعات کالبدی انجام یافته محله آخمه‌قیه از ویژگی‌های مناسب کالبدی مربوط به سکونتگاههای شهری برخوردار نیست و این محله در زمینه وضعیت مسکن، دسترسی، تاسیسات زیربنایی و روبنایی شهری، حمل و نقل شهری و زیست محیطی دارای مشکلات جدی می‌باشد.

لذا مرحله دوم از فرایند رشد شهرگرایی به طور کامل طی نشده است. مرحله سوم مربوط به عامل اقتصادی می‌باشد. یافته‌های پژوهش حاکی از سطح درآمد ماهانه پایین (میانگین ۳۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان) می‌باشد. همچنین اهالی این محله در رشته تخصصی خود شاغل به کار نیستند و بیشترین نوع فعالیت در این محله کارگری می‌باشد. همچنین عامل مدیریت زمان، که اقتضای اقتصاد شهری است در این محله در سطح پائین‌تر از متوسط قرار دارد.

مرحله بعدی برخورداری از روابط اجتماعی غیر شخصی است. مطالعات و یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که این محله دارای پیوندهای اجتماعی شخصی (ارتباط با همسایگان، دوستان، خانواده) در سطح بالا با میانگین ۳.۲۹ می‌باشد. در حالیکه میزان ارتباطات اجتماعی غیر شخصی و شرکت در گروههای داوطلبانه با میانگین ۱.۹۹ درصد نشانگر سطح پایین می‌باشد.

نتایج اولویت‌بندی میزان شهرگرایی افراد محله آخمه‌قیه نشانگر این است که؛ این محله در زمینه مدیریت زمان و برنامه‌ریزی زمانی موفق‌تر بوده و بعد از آن در زمینه روابط اجتماعی غیرشخصی و سپس در زمینه امنیت اجتماعی، ولیکن در زمینه روابط اجتماعی شخصی در سطح پایین شهرگرایی قرار گرفته است.

منابع:

- ✓ جولیوس گولد و ویلیام، ل. کولب؛ فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه جمعی، تهران: مازیار، ۱۳۸۴، چاپ دوم.
- ✓ ادیبی، حسین، (۱۳۵۶)، مقدمه ای بر جامعه شناسی شهری، چاپ دوم، تهران: انتشارات شبگیر.
- ✓ شکویی، حسین، (۱۳۵۵)، حاشیه نشینان شهری، انتشارات موسسه تحقیقات اجتماعی و علوم انسانی، دانشگاه تبریز، تبریز.
- ✓ سیف‌الدینی، فرانک، (۱۳۸۳)، زبان تخصصی برنامه ریزی شهری، چاپ دوم.
- ✓ مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.
- ✓ UN-HABITAT (2003), Challenge of Slums: Global report on human settlement.